

Studzianka

Mizar (z tat. *zirec* – cmentarz, odwiedziny pielgrzymka, *mizar* lub *miziar*; z tur. *mezar*, ar. *mazar* – miejsce odwiedzin, mogiła) zakładano na ziemiach polskich w większych skupiskach poza osadami na wzniesieniach lub obrzeżach lasów, co różniło je od chrześcijańskich cmentarzy, które w XVIII i XIX wieku były umiejscowione najczęściej w pobliżu kościołów. Mizary niekiedy lokalizowano w pobliżu meczetów (Kruszyniany). Najczęściej każda parafia muzułmańska posiadała swój mizar. Mizary stanowiły bardzo ważny składnik kultury materialnej i duchowej Tatarów charakteryzujących się głęboko rozwiniętym kultem przodków i zmarłych. Pierwotne usytuowanie cmentarza w Studziance znajdowało się w drugim końcu miejscowości w rejonie bagiennym. Jednak ze względu na podmokłe tereny i kłopoty z grzebaniem zmarłych zdecydowano się najprawdopodobniej jeszcze w I poł. XVIII w. założyć cmentarz bliżej centrum miejscowości na wzniesieniu po lewej stronie tzw. *Wielko-Brzeskiej* drogi przy dzisiejszej drodze Łomazy – Ortel Królewski. Zgodnie z tradycją islamską usytuowany na uboczu w tym wypadku na pagórku porośniętym wysokimi starymi drzewami na planie wieloboku. Małowniczość jego położenia urzeka latem, kiedy ciszę zagłuszają bujne krzewy, ale i zimą, gdy spod śnieżnej pokrywy wybijają się na światło półkoliste kamienie. Mogiły uprzednio nie były ogrodzone i miały symbolizować równość wszystkich, ponieważ wierzono, że ludzie nie powinni się odgradzać od siebie. Cmentarz w Studziance otoczony był rowem wykopanym w celu osuszania terenu. Obawiano się zapewne, aby pobliska wylewająca rzeka nie podtopiła miejsca spoczynku zmarłych. Na mizar były trzy oddzielne wejścia. Obecnie jest jedno frontowe z otwierana bramą. Najciekawsze są stare mogiły zachowujące charakterystyczne cechy pochówków muzułmańskich. Układ grobów orientowanych na osi wschód-zachód rozmieszczony został w równoległe rzędy (*saffy*) naśladujące ustawienie wiernych podczas modlitwy w meczecie. Tatarzy nie stawiali grobowców, a tworzyli jedynie proste mogiły. Biedna społeczność umieszczała zwykle polne kamienie. Zdarzały się nagrobki z piaskowca a u bogatszych ze szlachetnego kamienia. Dół, w którym składano zmarłego kopano na głębokość 1m lub 1,5 m i obkładano go deskami. Pod głowę zmarłego wkładano zwoje – *daławany* z modlitwami, ponieważ wierzono, że zmarły będzie zdawał relacje z życia przed aniołami świętymi *Munkirem* i *Nekirem* przybywającymi po pogrzebie. Mogiłę usypywano z ziemi w niewielki kopczyk, boki natomiast obkładano kamieniami, aby ptactwo czy zwierzęta nie rozgrzebywały mogił. Od strony głowy stawiano większy kamień, a u nóg mniejszy. Głowę zmarłego umieszczono w kierunku Mekki. W górnej części nagrobka znajdował się półksiężyc – oznaka przynależności wyznaniowej grobu wraz gwiazdą, oraz wersety Koranu. Symbol ten pojawił się na pamiątkę objawienia, jakiego doznał prorok Mahomet. Ponieważ zdarzenie owo miało miejsce nocą w obecności jedynych świadków- księżycy i gwiazd na niebie. W przypadku kilku nagrobków na mizarze w Studziance występuje rozeta – symbol gwiazdy lub słońca – motyw właściwy dla epigrafiki nawoźkańskiej. Litery zostały wnikliwie i skrupulatnie ryte. A wśród inskrypcji pojawiają się kapitałki, kursywa rzadziej natomiast cyrylica. Odnajdujemy pięć nagrobków z XVIII wieku, które są jedyne w swoim rodzaju na tle innych cmentarzy muzułmańskich.

Na nagrobkach można napotkać motywy architektoniczne minaretów i style wzorowane na dywanach tzw. *muhirach*. Kilka nagrobków zawiera wyrażenie *marhum* (tłum. obdarzony miłosierdziem)- Ś.P. Na nagrobkach język arabski pojawia się jedynie w stałej formule *Szahady* – wyznania wiary – *nie ma boga prócz Allaha a Muhamed jest Jego Wysłannikiem*. Napisy ryto na wygładzonej powierzchni kamienia. Większość napisów na nagrobkach występuje w języku polskim. Zdarzają się przypadki wykonania w języku rosyjskim, co było wynikiem rusyfikacji popowstaniowej w II poł. XIX wieku. Daty wypisane na nagrobkach często podawano wg kalendarza muzułmańskiego. Dużo dat wypisanych na kamiennych płytach nie zgadza się w porównaniu z zapisami w Księgach Metrykalnych Parafii Muzułmańskiej. Domniemywać należy, że podane datyienne są czasem pochówku.

Spoglądając na jeden z nagrobków, na którym widnieje półksiężyc z gwiazdą a niżej tłum. z arab.

Nie ma bóstwa, jak tylko Bóg Muhammad jest prorokiem Boga dalej czytamy: *JAN OKMIŃSKI MAIOR WOJSK CE [CESARSTWA] R[ROSYJSKIEGO] KAWALER OR. S [ŚWIĘTEGO] WŁA/DZIM S [ŚWIĘTEGO] STANISŁAWA I INNYCH OBYWATELI DZIEDZIC MAŁASZEWICZ W ZMARŁ 13 PAŹDZ[PAŹDZIERNIKA] 1873 R [ROKU].*

Kolejny kamień, na którym widnieje napis: *HELENA CZYMBAJEWI [CZYMABAJEWICZOWA] OKMIŃSKA ELIASZA ŻONA ZESZŁA D. 24 GR. 1853.*

Następny: napis po arabsku a po niżej *FELICYA Z AZULEWICZÓW LISOWSKA MATKA ALBERTA JÓZEFA MACIEJA I ELŻBIETY. DZIEDZICZKA ORTELA ŻYŁA LAT 67 ZM[ZMARŁA] I KW[KWIETNIA]1884.* Przykłady można mnożyć. Wg mnie łącznie na mizarze w Studziance znajduje się około 300 nagrobków.

Najstarsza wg sporządzonego spisu inskrypcja pochodzi z 1747 roku. Jednak nie udało mi się jej zlokalizować. Z odczytanych, porośniętych mchem nagrobków uzyskamy bogate informacje dotyczące statusu społecznego, rodzinach, piastowanych urzędach, rangach oficerskich, orderach odznaczeniach, oddziałach, w których służył zmarły oraz posiadanych włościach. Współczesne groby Tatarów to płyty, na których dostrzega się kwiaty i znicze, a wynika to z wtłoczenia się Tatarów w kulturę chrześcijańską. Niestety groby po I wojnie światowej były rozkopywane i niszczone przez miejscową ludność. Lokalna społeczność w wielu przypadkach przyczyniła się do dewastacji cmentarza. Nagrobki były rozbijane i służyły jako gruz lub osełki do kos. *Jakaś niszczycielska ręka nie uszanowała pamiątek- może nie zdawano sobie sprawy z czynów swoich, robił to ktoś w przeświadczeniu że nie czyni źle, przecież to tatarskie.* Dewastacji prowadzonej przez miejscową ludność chrześcijańską, nie powstrzymały nawet stanowcze zakazy miejscowego proboszcza w latach dwudziestych ubiegłego stulecia ani to, że mizar stanowił muzułmańską własność religijną – *wakuf.*

Przekazy pisane wspominają, że na mizarze w Studziance pochowano dowódcę IV Pułku Straży Przedniej Wielkiego Księstwa Litewskiego gen. Józefa Bielaka oraz płk. Jakuba Azulewicza.. Warto wskazać choćby kilka znamienitych osobistości pochowanych na omawianej nekropolii. W Studziance widać znaczną tendencję do grzebania zmarłego znanych członków rodów obok siebie – Lisowscy, Azulewicze, Bajrulewicze. Tatarem sprawującym urząd sędziego pokoju powiatu bialskiego był Maciej Okmiński (zm. 1836 r.) imam studziański był obrońcą spraw rozwodowych i trybunale podlaskim. Brat Macieja Bajrulewicza ostatniego mułły Studzianki Romuald (1872-1912) był słynnym w okolicy uzdrowicielem. Spoczywa wśród rodu Bajrulewiczów w lewej części cmentarza. Bardzo charakterystycznym zjawiskiem jest dostrzegany w Księgach Urodzeń Małżeństw i Zgonów Parafii Muzułmańskiej w Studziance fakt małżeństw przede wszystkim w kręgu najbogatszych: Bielaków, Buczackich, Baranowskich, Józefowiczów, Koryckich, Azulewiczów. Członkowie owych rodzin spoczywają obok siebie w części mizaru przeznaczonej dla tych rodzin. Pochowano tutaj m.in. wojskowych mjr Macieja Azulewicza, por. Abrahama Azulewicza zmarłego w 1812 r. rtm. Mustafę Tupalskiego (ok.1755-1830?); sędziego pokoju powiatu bialskiego; Jana Lisowskiego i Stefana Rudziewicza oraz wielu innych zasłużonych Tatarów.

Atrakcje turystyczne Ortela Królewskiego

Tak jak zaznaczyłem we wstępie, warto odwiedzić tę miejscowość z uwagi na przepiękną cerkiew unicką z 1706 roku - obecnie kościół parafialny p. w. Matki Bożej Różańcowej.

Pierwsza cerkiew unicka p. w. Opieki Matki Boskiej została wzniesiona w 1656, natomiast w 1702 opatrzona funduszem przez Augusta II. Obecna cerkiew zbudowana w 1706 w miejscu pierwotnej przez cieślę Nazarona z fundacji Teodora Bieleckiego jako cerkiew unicka pw. św. Dawida i Romana. W latach 1875-1918 cerkiew prawosławna. Od 1919 kościół, natomiast w 1922 erygowana parafia rzymskokatolicka.

Świątynia remontowana kilkakrotnie: 1927 najpewniej wówczas wstawiona arkada tęczy i wydzielona zakrystia od wsch., 1955 wymiana gontów. W latach 1963, 1979 pokrycie kopuł wież blachą, natomiast 1995-7 remont kapitalny. Świątynia orientowana, drewniana, konstrukcji zrębowej, z lisicami, zewnątrz i wewnątrz szalowana, na podmurówce. Trójdzielna, o nawie na rzucie kwadratu, węższym prezbiterium ujętym od pn. zakrystią i od pd. skarbcem, od zach. babiniec, nad którym czworoboczna wieża konstrukcji zrębowo-słupowej. Wnętrze kryte deskowym stropem. Prezbiterium otwarte arkadą o łuku koszowym. Chór muzyczny na dwóch czworobocznych słupach o sfazowanych narożach, z tralkową balustradą wycinaną z desek, z lambrekinem u dołu. Z babinca do nawy odrzwia, z inskrypcja w języku staroruskim podającą datę budowy, nazwiska cieśli i fundatora. Okna małe, w nawie parzyste. Od frontu podcień na słupach, wieża wydzielona obdasznicą, w górnej kondygnacji pary półkoliście zamkniętych arkad i bogata, wycinana z desek dekoracja. Dachy strome, czterospadowe, kryte gontem z okapami z lambrekinem, nad nawą i prezbiterium o wspólnej kalenicy, z ośmioboczną wieżyczką na sygnaturkę, zwieńczoną cebulastym hełmem krytym blachą, z żelaznym krzyżem prawosławnym; także kopułka na dachu wieży.

Na ścianie tęczowej malowidło ścienne pochodzące z ok. 1927, przedstawiające Tablice Dekalogu adorowane przez parę aniołów. Ołtarze o formach barokowych i rokokowych z 1928 roku, główny konserwowany w 2005 roku, być może z wykorzystaniem detali z ikonostasu, w polach głównych gipsowe figury: w głównym Matka Boska, w bocznych: Najśw. Serce Jezusa i św. Stanisław Kostka z Dzieciątkiem. W zwieńczeniach ołtarzy bocznych obrazy o charakterze barokowym z drugiej połowy w. XVII - gruntownie przemalowane w latach 90. w. XX: w lewym Zmartwychwstanie, w prawym Immaculata. Feretrony: 1. koniec w. XIX, z obrazami Matka Boska Częstochowska i Najśw. Serce Jezusa; 2. z 2. ćw. w. XX, z oleodrukami: św. Antoni i Matką Boską. Zwieńczenie dawnego ikonostasu z obrazem Trójcy Św., zapewne 2. poł. w. XVIII. Krucyfiksy procesyjne: 1. o charakterze barokowym, w. XIX; 2. neogotycki, w. XIX/XX, metalowy; 3. ludowy, w. XIX. Monstrancja, z cechą warszawskiej firmy Fraget, wg napisu ofiarowana 1928 przez B. A. Paszkowskich. Puszka neogotycka, wg napisu ofiarowana 1923 przez Annę Głowacką i jej syna Bazylego.